

POJAM I ELEMENTI SISTEMA SIGURNOSTI
THE CONCEPT AND ELEMENTS OF THE SECURITY SYSTEM

Doc. dr. Armin Kržalić*

Prof. dr. Fuad Purišević*

Prof. dr. Bakir Alispahić*

Pregledni znanstveni članak

Sažetak

Ovaj rad objašnjava osnovne teorijske pristupe pojma sistema sigurnosti. Sistem sigurnosti je mehanizam koji omogućava građanima države da svakodnevno obavljaju posao samopouzdan, bez straha i sposobni da maksimalno iskoriste mogućnosti za unapređenje svog načina života. Suštinska pretpostavka njegove ideje je nedostatak prijetnje i strah od vrijednosti jedne države, putem razvijanja i uspostave elemenata tog sistema. Pristupi kod definisanja sistema sigurnosti kao i njegovih elemenata, nemaju ista značenje u osnovnim teorijskim pristupima. Međutim rezultati istraživanja pokazuju da se nejednakost u ovim pristupima fiksira samo u praktičnoj ravni.

Ključne riječi: sigurnost, sistem sigurnost, država, elementi, snage.

Abstract

This paper explains the basic theoretical approaches to the concept of security system. The security system is a mechanism that enables the citizens of the state to perform their job confidently on a daily basis, without fear and to be able to make the most of the opportunities in order to improve their way of life. The essential premise of its idea is the absence of threat and fear of the values of a state, through the development and establishment of elements of that system. Approaches to defining a security system as well as its elements do not have the same meaning in basic theoretical approaches. However, the results of the research show that the inequality in these approaches is fixed only at the practical level.

Key words: security, security system, state, elements, forces.

---

* Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. E-mail: akrzalic@fkn.unsa.ba

* Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. E-mail: fpurisevic@fkn.unsa.ba

* Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. E-mail: balispahic@fkn.unsa.ba

1. UVOD

Sistem sigurnosti kao integralna djelatnost svakog društva uključuje skup subjekata i njihovih akcija u miru, vanrednim situacijama i u ratu. Svi subjekti sigurnosti međusobno su povezani na osnovu jedinstvenih načela pravnog poretka zemlje. Međutim, u pokušaju određenja pojma "sistem sigurnosti", mora se poći od određenja sadržaja i obima pojma sigurnosti kao funkcionalne sredine ukupnih društvenih napora usmjerenih na opstanak i razvoj društva i zajednice. Sigurnost je, u konceptualnom smislu, toliko sporna da nije moguće pronaći jedinstveno naučno jezgro oko njenog značenja. Osnovni sporovi u definisanju tog pojma potiču od vrijednosnih stavova, odnosno od vrijednosti koje treba da se štite (fizička i imovinska sigurnost, politička nezavisnost, teritorijalni integritet, međunarodni mir i slično) i osnovnog subjekta koji je predmet zaštite (građanin/pojedinac, država, međunarodna zajednica, socijalna sigurnost, ekonomski sistem, životna sredina...). Šta sistem sigurnosti podrazumijeva, da li je on dio većeg sistema, da li isti ima svoj podsistem i mikrosistem, upravo su to pitanja za čijim odgovorima tragamo u nastavku ovog rada.

Metodologija

Deskriptivna metoda koja je u radu korištena pružit će sažet pristup o definisanju pojma „sistem sigurnosti“, elementima sistema sigurnosti i samoj funkciji sistema sigurnosti. Kroz ovu metodu cilj je izgraditi osnovu za tumačenje pojma sigurnosti na naučno istraživačkoj ravni, tačnije ovaj rad nastoji istaknuti ključne elemente definicija sistema sigurnosti i kako se te definicije odnose na sistem nacionalne sigurnosti.

2. POJAM SISTEMA SIGURNOSTI

Sistem sigurnosti je oblik organizovanja i funkcionisanja jednog društva (države) u sprovođenju mjera i aktivnosti na preventivnom i represivnom planu. Ove mjere se preduzimaju radi očuvanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta države, ustavnog poretka, prava i sloboda građana kao i svih drugih društvenih vrijednosti, kao i od svih oblika ugrožavanja. Zbog toga je sistem sigurnosti jedinstven i nedjeljiv, koji se odlikuje svojom efikasnošću. Složen je i organizovan preko hijerarhijske strukture, odnosno podsistema i mikrosistema.

Sistem sigurnosti može da ima jedan ili više oblika aktivnosti i djelimo ga na onoliko podsistema koliko ima aktivnosti. Zbog svoje složenosti *sistem sigurnosti* ima svoje specifičnosti koje se ogledaju u tome kako su njegovi

podsystemi organizovani kao sistemi, jer svaki podsystem ima svoje posebne snage, sredstva, metode, pravila i norme ponašanja.

Podsystem u pravilu ostvaruje jednu aktivnost kao dio opće aktivnosti. Za razliku od podsystema, *mikrosystem* povezuje više aktivnosti i funkcioniše na užem prostoru (općina, regija, kanton).

2.1. Šta je sistem sigurnosti?

Kako od strane domaćih tako i od međunarodnih teoretičara, postoji više pokušaja definisanja sistema sigurnosti. Za većinu autor a *sigurnosni sistem predstavlja skup cjelina povezanih općom funkcijom, u cilju suprostitavljanja sigurnosnim izazovima i prijetnjama koje ugrožavaju sigurnost društva i zemlje*. U tom smislu treba posmatrati i definiciju u kojoj se „*Pod nacionalnim sistemom sigurnosti podrazumijev organizacija, funkcije, djelatnosti i mjere koje jedna država poduzima u interesu svoje sigurnosti*“ (Beridana, 2008:49). Ovakvo definisanje sa sigurnosnog stajališta, neophodna je, pa čak i nužna. Međutim, ova definicija sistema sigurnosti je u određenoj mjeri nedovoljna. Njom se sigurnosni sistem svodi na jedan ugao posmatranja – na sigurnosni, tj. na aktivnosti koje su usmjerene samo na sigurnost.

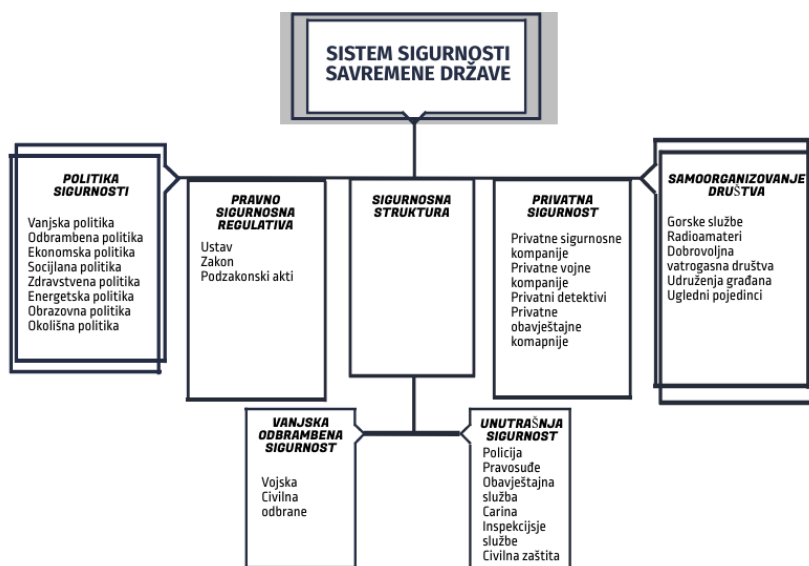
U širem smislu sigurnosni sistem se definiše kao: „*oblik organizovanja i funkcionisanja društva u sprovođenju mjera i aktivnosti na preventivnom i represivnom planu, koje se preduzimaju radi očuvanja suvereniteta i integriteta države, njenog ustavom utvrđenog poretka, prava i sloboda građana, kao i svih ostalih društvenih i međunarodnih vrijednosti od svih oblika i nosilaca ugrožavanja*“ (Stajić, 2006:35). Iz ove definicije vidljivo je da Stajić (2006) sigurnosni sistem posmatra dosta šire tj. on njegove funkcije posmatra i kroz prava i slobode građana kao i međunarodne vrijednosti.

Sistem sigurnosti je odraz ustavnog poredka određene zemlje. Zbog toga sama karakteristika sigurnosnog sistema ogleda se u tome da njegova efikasnost ne zavisi od njega samog ma kako on bio organiziran, već također, i od relevantnih okolnosti koje ga okružuju. Razumijevanje sigurnosti, ovisi od pravila i normi, tj. od onih subjekata koji tumače vlastite postupke i ostale koji će im pomoći da shvate sam sistem. Sama tačnost tumačenje sigurnosnog sistema nije definitivna, ali subjekti će vježbati kako bi došli do prave interpretacije (Zehfuss, Smith i sur. 2002). Na primjer, događaji od 11. septembra doveli su SAD u situaciju koja je zahtjevala redefinisanje sigurnosnog sistema i konceptata kao što su sigurnost i prijetnja.

Teorijske, političke i ustavno-pravne koncepcije sistema sigurnosti analiziraju neophodna svojstva kojima treba da se odlikuju sistemi, da bi se pri realizaciji, ostvarilo ono zamišljeno tj. ono što treba da bude. Za ostvarivanje zamišljenog, potrebno je da se kreiraju odgovarajući kriterijumi

vrednovanja, na osnovu koji ćemo vršiti ocjenu postojećeg stanja (ono što jeste), a ocjena stanja će nam poslužiti za projektovanje onog gdje želimo da budemo, tj. onog što treba da bude. Zbog toga naučna predviđanja sistema sigurnosti bave se procjenom uslova u kojima bi sistem mogao optimalno da ostvari svoju ulogu (Kržalić i Korajlić, 2018). Kod ovakvih procjena se uzimaju u obzir prije svega okolnosti koje opredjeljuju bitna rješenja u pogledu organizovanja sistema sigurnosti, kreiranja njegovih elementa, odnosno povjeravanja funkcije sistema adekvatnom obliku organizacije i njene strukture. Iz navedenog možemo zaključiti da je *sistem sigurnosti cjeloviti mehanizam (nosioci i njihove djelatnosti) koji ostvaruje nacionalnu sigurnost putem prevencije i otklanjanja ugrožavanja temeljnih vrijednosti društva, u skladu ustavno i međunarodno priznatim standardima razvijenih demokracija i međunarodnih organizacija.*

Sistem sigurnosti savremene države temelji se na pet stubova koji nose sami sistem sigurnosti. Ti stubovi su: politika sigurnosti, pravno sigurnosno regulativa, sigurnosna struktura, privatna sigurnost i sigurnosno samoorganizovanje društva.

Slika 1. Prikaz sistema savremene države

U nastavku ćemo ukratko objasniti svaki od navedenih stubova na kojima počiva sistem sigurnosti.

Sigurnosna politika u širem smislu obuhvata način razmišljanja i definisanja stavova prema različitim prijetnjama u prirodi, društvu i među društvima. U užem smislu ona predstavlja skup svih mjera, djelatnosti i postupaka namijenjenih uspostavi i djelovanju sistema nacionalne sigurnosti.

Sigurnosna politika u užem smislu stvara koncept mehanizama i sredstava kojim ostvaruje unutrašnju i spoljnu sigurnost društva i predstavlja konkretizaciju sigurnosne politike u širem smislu.

Pravo *sigurnosno regulativa* obuhvata ustavnu, zakonsku i podzakonsku materiju, koja sa stanovišta ovlaštenja i odgovornosti propisuje i uređuje rad svih sigurnosnih struktura, kao i društva u cjelini u smislu funkcionisanja sistema sigurnosti i ostvarivanja funkcije sigurnosti države.

Pravna regulativa sistema sigurnosni obuhvata ustav, odnosno njegove odredbe koje se odnose na sigurnost, zakone koji tretiraju sigurnost države, kao i sva podzakonska akta kojima se preciznije propisuje i uređuje funkcioniranje i rad pojedinih sigurnosnih struktura ili funkcija.

Sigurnosna struktura je specifična za svaku pojedinačnu državu. Namijenjena je ostvarivanju sigurnosti na nivou cjelokupnog društva. Najveći broj država ima dva zajednička elementa ove strukture - odbranu i unutrašnju sigurnost.

Oružane snage i civilna odbrana (dominantno civilna zaštita) predstavljaju temeljne elemente odbrambene strukture.

Policija, obavještajne službe, inspeksijske službe, carina i drugi strukturni elementi formalne državne kontrole ostvaruju funkcije unutrašnje sigurnosti.

Privatna sigurnost predstavljaju područje koje svjedoči o novim trendovima razvoja sigurnosnog sistema savremene države. Privatna sigurnost ima svoje subjekte sigurnosti i oni obuhvataju različite privatne agencije koje se bave zaštitom ljudi i dobara te različite oblike detektivske djelatnosti (Kržalić, 2007). Ovo područje, koje doživljava svoj vrlo ozbiljan i brz razvoj, kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnoim smislu. Također, ono svjedoči o postojanju određene sfere u kojoj se događa svojevrsna privatizacija sigurnosti moderne države.

U sigurnosno samoorganizovanje društva spadaju različiti oblici spontanog sigurnosnog samoorganiziranja društvenih grupa (interesnih, prostornih i sl.) na temelju prirodnog prava svakog pojedinca na samoodbranu, samozaštitu i samopomoć. Na temelju ovog razmatranja možemo zaključiti da je odnos nacionalne sigurnosti i nacionalne odbrane jednak odnosu općeg i posebnog, pri čemu nacionalna sigurnost kao širi pojam uključuje nacionalnu odbranu.

3. ELEMENTI SISTEMA SIGURNOSTI

Kada govorimo o sistemu sigurnosti, njegovom definisanju neophodno je i da se upoznamo sa elementima sistema sigurnosti. Elementi sistema sigurnosti u širem smislu su:

Nosioci sistema – su osnova, odnosno baza organizacije sistema. To je država i društvo. Platon i Aristotele zadatak države vide u moralnom

usavršavanju građana, a država postoji radi sretnog i dobrog života. Država se kroz sistem sigurnosti organizovano suprostavljajući oblicima ugrožavanja, a društvo za razliku od države može to raditi kroz dva pristupa – *organizovano i neorganizovano* (Abazović, 2002). Na državne funkcije različito se gleda – ekonomisti, sociolozi, politikolozi, pravnici i drugi to pitanje različito vide (Pavlović, 2018). U cilju zaštite i uspostavljanja sigurnosti država može da angažira sve *ljudske i materijalne potencijale* koje ima na raspolaganju. Kada smo spomenuli ljudske potencijale neminovno se nameće potreba za objašnjenjem šta pod tim podrazumijevamo. Pod *ljudskim potencijalima* podrazumijevamo mogućnost primjene ljudi kao fizičke moći, kao ratne vještine (spremnosti i operabilnosti za izvršavanje borbenih i drugih zadataka) i kao moralne moći, odnosno pozitivnog odnosa prema državi i društvenim vrijednostima koje se brane i uvjerenje u pravednost politike koja se vodi. Ovdje svakako treba dodati i duhovnu i psihološku moć, odnosno ljudsku sposobnost savlađivanja nedaća i poteškoća. Sposobnost podmirivanja i blagovremeno obezbjeđenje vrste, obima i kvaliteta borbenih i drugih sigurnosnih materijalnih potreba za svaki vid sigurnosni aktivnosti, kao i za potrebe sveukupnog stanovništva nazivamo *materijalnim potencijalima*.

Aktivnosti – su najznačajniji element sistema sigurnosti jer se pomoću njih ostvaruje funkcija sistema. Razlikujemo dvije vrste aktivnosti. Prve su sistemske (npr. koncipiranje, organizovanje i uspostavljanje i unapređenje sistema) i druge – funkcionalne aktivnosti koje se izražavaju na djelovanju (funkcionisanju) sistema.

Poslovi - pod poslovima podrazumijevamo radnje i postupke kojima se ostvaruju zadaci i ciljevi sigurnosti, odnosno svi oni poslovi kojima se neposredno ili posredno doprinosi razvoju države. Poslovi sistema sigurnosti su multidimenzionalni i teško je sačiniti spisak takvih poslova i zadataka. Pored toga što su ti poslovi multidimenzionalni oni su i dosta obimni, obzirom da se poslovima sigurnosti štiti vanjska i unutrašnja sigurnost zemlje. Unutrašnja i vanjska sigurnost zemlje može biti ugrožena raznim postupcima i radnjama kako pojedinaca i grupa, tako i neprijateljski nastrojenu državu, njenih organa i institucija. Teorijska proučavanja poslova sigurnosti došla su do saznananja da na sigurnosnu snagu države indirektno utiču faktori kao što su cjelokupni razvoj zemlje, stabilnosti ekonomskih, političkih i ukupnih društvenih odnosa kao i njena organiziranost i osposobljenost za sigurnost.

Subjekti su organi, tijela i institucije koje kroz obavljanje svojih redovnih djelatnosti direktno ili indirektno ostvaruju funkciju sigurnosti. Subjekte sigurnosti djelimo na konvencionalne (oni koji direktno ostvaruju funkciju sigurnosti) i nekonvencionalne (na indirektnan način ostvaruju funkciju sigurnosti). U *konvencionalne* subjekte sigurnosti ubrajamo:

pravosudne organe – sudove redovne i vojne, tužilačke službe – organi krivičnog gonjenja, organe unutrašnjih poslova – u težištu ovog organa spadaju poslovi javne i državne sigurnosti, organi sigurnosti kao što su vojska i zatvorske i sudske službe. *Nekonvencionalnim subjektima* smatramo sve državne organe i organizacije, koje ne obavljaju poslove sigurnosti kao svoju redovnu djelatnost. Tu spadaju: zakonodavni organi (parlament), izvršni organi (predsjednik države, vlada i drugi državni organi uprave) i u ovu grupu ubrajamo i organe vanjskih poslova u okviru kojih se formira posebna služba za prikupljanje podataka o subverzivnom djelovanju stranih obavještajnih službi, kao i drugim pojavnim oblicima vanjskog ugrožavanja sigurnosti države. Za Abazovića (2002) subjekt je ključni činilac političkog djelovanja.

Snage su posebno organizovane, obučene, opremljene i ovlaštene organizacione jedinice subjekta sigurnosti koje neposredno realizuju određen vid sigurnosti. Tako za svaki vid sigurnosnih aktivnosti imamo organizovane i osposobljene snage: oružane snage, snage civilne zaštite – snage sistema zaštite i spašavanja, snage sigurnosti, policijske snage i snage obavještajnih službi. Važnim se smatra istaći da za neoružane oblike otpora ne mogu biti uspostavljene posebne snage, zbog toga što u takvim poslovima treba da učestvuju svi, na razne načine. Međutim, to ne znači da u otporu svako učestvuje na svoj način. Naprotiv, otpor se ostvaruje organizovano i usmjereno. Snage sistema sigurnosti države djeluju organizovano i predstavljaju jedinstvo faktora, struktura i organizacija a sve u cilju sigurnosti države od svih oblika ugrožavanja. Kada su u pitanju oblici ugrožavanja u prvom redu želimo istaknuti kriminalitet i kriminalna ponašanja. Sa tog stajališta, Modly, Šuperina i Korajlić (2008) ističu da postoje snage koje kod osiguranja straga štite povorku demonstranata, transport ili kolonu kod državničke posjete. Snage sigurnosti se nameću kao nužnost savremene sigurnosne organizacije države, a njihova struktura, oprema i tehnička sredstva kao i osposobljenost kadra treba da odgovaraju sigurnosnom zadatku. Ovo potonje dolazi do većeg izražaja ako znamo da snage sigurnosti svoja prava i dužnosti i poslove obavljaju kao redovne funkcije. Postoje autori koji snage sigurnosti dijele na društvene i stručne. *Društvene snage* svoje sigurnosne poslove obavljaju kao dio svojih društvenih aktivnosti u cilju zaštite i bezbjednosti države. U tu grupu oni ubrajaju sljedeće snage: radni ljudi i građani, javane i privatne kompanije, mjesne zajednice, društveno-političke zajednice, udruženja građana, političke stranke itd. *Stručne snage* sigurnosti su organi i službe državnog aparata koji poslove sigurnosti obavljaju na osnovu zakonskih ovlaštenja i stručnih znanja. Tu spadaju: sudovi, tužilaštva, inspekcijски organi, organi unutrašnjih poslova, službe sigurnosti, vojska, službe za prikupljanje informacija i obavještavanje i dr.

Funkcija – pod funkcijom podrazumijevamo najopćiju misiju, koja ima za cilj, pravovremeno otkrivanje i sprečavanje svih oblika neprijateljske, antidruštvene i kriminalne djelatnosti sa kojima se ugrožavaju vitalne vrijednosti države.

4. ZAKLJUČAK

Bez obzira na različite historijske pristupe razvoja sigurnosti ali i koncepte proučavanja od kocepta realizma, preko liberalnog institucionalizma do post-modernističkih koncepata sigurnosti, država je ta koja je bila i ostala ključni faktor u organizovanju sigurnosti. Zbog toga država mora da posjeduje i izgradi odgovarajući sistem svoje uređenosti, a u okviru njega i sistem sigurnosti. Domaći i međunarodnih teoretičari u svojim raspravama imaju različite defincije sistema sigurnosti, međutim u višem metafizičkom smislu sistem sigurnosti se svodi na *skup cjelina* povezanih općom funkcijom u cilju suprostavljanja sigurnosnim izazovima i prijetnjama koje ugrožavaju sigurnost društva i zemlje. Nejednako u ovom pristupu se fiksira samo u praktičnoj ravni.

Zbog navedenog je važno da sistem sigurnosti posmatramo kao cjeloviti mehanizam (nosioci i njihove djelatnosti) koji ostvaruje nacionalnu sigurnost putem prevencije i otklanjanja ugrožavanja temeljnih vrijednosti društva, u skladu ustavno i međunarodno priznatim standardima razvijenih demokracija i međunarodnih organizacija. Sistem sigurnosti u općem smislu obuhvata pripremljenost, zaštitu i očuvanje ljudi, imovine i informacija, kako materijalnih tako i nematerijalnih. Defincije sistema naglašavaju važnost otpornosti, koja se prepoznaje u sposobnosti sistema sigurnosti da odgovori na sve događaje, te da se oporavi od tih događaja (bez obzira bio događaj potencijalan ili stvaran). Sistem sigurnosti mora da bude u mogućnosti da apsorбира utjecaje i nosi se s događajem, treba da je prilagodljiv, tj. da ima prilagodljive procese nakon događaja koji olakšavaju sposobnost sistema da se reorganizira, promijeni i uči iz iskustva. Jednostavnije, to znači da sistem sigurnosti čine, ljudi, institucije i infrastruktura.

Važnu kariku u sistemu čine ljudi/pojedinci. Može li pojedinac, čak najsnažniji da spasi državu/narod od neprijatelja? Odgovor je jednostavan. Ne može. Pored uspostavljenog savremenog sistema sigurnosti, zadatak takvih razmjera može da se riješi u ujedinjavanju istomišljenika u jedinstvenu snagu. Ujedinjavanje povećava šanse svakog pojedinca da dostigne cilje. A u našem slučaju cilj je sigurnost. Zato pozivamo na ujedinjavanje, one za koje sistem sigurnosti, država i domovina nisu prazna riječ.

LITERATURA

1. Abazović, M. D., 2002. *Državna bezbjednost: uvod i temeljni pojmovi*. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka.
2. Abazović, M. D., 2010. *Ogledi sigurnosti*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
3. Baylis, J., 2001. *International and Global Security in Post-Cold War Era. The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. J. Baylis and S. Smit. New York, Oxford University Press.
4. Beridan, I., 2008. *Politika i sigurnost*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
5. Gizold, A., 1998. *Međunarodna sigurnost, Teorijsko-institucionalni okvir*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti.
6. Grizold, A., Tatalović, S., Cvrtila, V., 1999. *Suvremeni sistem nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti, Hrvatska udruga za međunarodne odnose.
7. Hantington, S., 2004. *Vojnik i država: teorija i politika civilno-vojnih odnosa*. Beograd: Centar za studije Jugoistočne Evrope.
8. Herz, J., 1951. "Idealist Internationalism and the Security Dilemma." *World Politics* 2(2).
9. Hobbes, T., 2004. *Levijatan*. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk
10. Kržalić, A., 2007. *Privatna sigurnost*. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije.
11. Kržalić, A., 2009. *Sanje privatne sigurnosti u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije
12. Kržalić, A., Korajlić, N., 2018. "Terrorism as a Global Security Threat." *Journal of US-China Public Administration* 15 (6). <https://doi.org/10.17265/1548-6591/2018.06.002>.
13. Modly, D., Šuperina, M., Korajlić, N., 2008. *Rječnik kriminalistike*. Zagreb: Strukovna udruga kriminalista.
14. Pavlović, G., 2018. *Bezbednosna funkcija države*. Istočno Novo Sarajevo: JP „Zavod za udžbenike i nastavna sredstva“.
15. Platon, 2002. *Država, V izdanje*. Beograd: Beogradski izdavački-grafički zavod.
16. Savić, A., 2007. *Nacionalna bezbjednost*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
17. Simić, D., 2002. *Nauka o bezbednosti*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
18. Tatalović S., Bilandžić, M., 2005. *Osnove nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske

19. Veladžić, N., Kržalić, A., 2011. *Metodologija društvenih nauka*: univerzitetski udžbenik. Pravni fakultet, Bihać.
20. Wolfers, A. (1952). "National Security as an Ambiguous Symbol." *Political Science Quarterly* 67(4).